

Riigilipuks ristilipp. Ühest rahvuslikust ambitsioonist aastatel 1919–1922

Mart Kuldkepp

Sini-must-valge trikoloor õnnistati Eesti Üliõpilaste Seltsi lipuna sisse 1884. aasta juunis Otepääl, eesti rahvuslipuks kujunes see aga peamiselt 20. sajandi alguskümnenditel. Selles protsessis mängis oma rolli Vene võimude pikema aja vältel avaldunud tõrjuv suhtumine eesti rahvusvärvidesse ning olulisteks verstapostideks olid ka lipu kasutamised protestimeeleavaldustel ning maharebimisintsidendid 1905. aasta revolutsioonikatse käigus¹ ja Eesti autonoomia saavutamise eel ja järel 1917. aastal.² Ka 1918. aasta veebruaris, kui kuulutati välja Eesti Vabariik, tehti seda just sini-must-valgete lippude all.³ Sama lipp heisati Pika Hermannini torni ka pärast Saksa okupatsiooni lõppu 1918. aasta novembris, mil Eesti Ajutine Valitsus riigiohjad tegelikult enda kätte haaras.

Juba 1918. aasta 21. novembril tegi Eesti Ajutine Valitsus Eesti Ajutisele Maanõukogule ettepaneku kinnitada sini-must-valge lipp ajutiseks Eesti riigilipuks koos kõigi sellest tulenevate eriotstarvete ja kasutuspiirangutega.⁴ Püsiva ametliku riigilipuna fikseeriti sini-must-valge siiski alles eraldi lipuseadusega, mis võeti Riigikogus vastu 27. juunil 1922. aastal.⁵ Sellest ajast peale on sini-must-valge lipp olnud ühekorraga nii eesti rahvuslipp kui ka Eesti Vabariigi riigilipp – ja seda ka Eesti iseseisvuse taastamise ajal ja järel.

See kõik ei tähenda siiski, et erinevatel aegadel poleks vähemalt osa eesti rahvuslasi eelistanud lipuvärvidega sini-must-valge asemel mingeid teisi värve, paigutanud neidsamu värve lipul teise järjekorda, või soovinud harjumuspärase trikoloori asemele midagi sootuks teistsugust. Selles artiklis vaatlengi lähemalt üht alternatiivset lipuvarianti, mille üle algas avalik arutelu 1919. aastal Vabadussõja ajal ning mida on veel hiljemgi korduvalt rahvus- või riigilipuna välja pakutud: nimelt Soome ja teiste Põhjamaade riigilippude eeskujul kujundatud ristiga lippu.

Artikli eesmärgiks on välja tuua omal ajal ristilipu poolt ja vastu kasutatud argumendid, seostada seda problemaatikat kaasaegse nn suure Balti liidu loomise küsimusega ning juhtida laiemalt tähelepanu skandinaaviapärase ristiga riigilipuvariandi suurele populaarsusele omas ajas ning ühtlasi põhjustele, miks see variant siiski ei teostunud. Allikmaterjalina olen kasutanud eeskätt omaaegset ajakirjandust, aga ka asjassepuutuvaid arhiivimaterjale Eesti Riigiarhiivist.

---

¹ E. Laaman. Eesti iseseisvuse sünn. Stockholm: Vaba Eesti, 1964, lk 34–35.

² E. Laaman. Eesti iseseisvuse sünn, lk 86.

³ A. Taska. Sini-must-valge 100 aastat. Montreal: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu Kirjastus, 1982, lk 122–128.

⁴ RA, ERA.31.1.8, l. 27p–28. Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll 21. novembril 1918.

⁵ RA, ERA.80.1.782, l. 17. Riigikogu poolt 27. juunil 1922 vastuvõetud Riigilipu seadus.

Sekundaarkirjanduse seas on mulle peamiseks abiks ja eeskujuks olnud Artur Taska publikatsioonid. Taska avaldas omaaegse riigilipuküsimuse kohta välis-Eestis mitu artiklit ja raamatu.⁶

Põhjamaine identiteet ja põhjamaine föderatsioon

Ristilipu mõte on Eesti ajaloos lähedalt seotud Eesti põhjamaise identiteedi problemaatikaga, mille põhjalikumaks mõistmiseks tuleb tagasi minna 19. sajandi teisel poolel alguse saanud varase eesti rahvusliku liikumise mälu- ja geopoliitiliste tõekspidamiste juurde. Just sellelt pinnalt kerkis ühe rahvusliku juhtmõttena esile Eesti põhjamaisuse idee,⁷ mis ei tähenda siiski, et eesti põhjamaisus oleks puhtalt rahvusliku ärkamise ajal loodud konstrukt või nn leiutatud traditsioon.⁸

Rootsisõbralikud sugemed Eesti folklooris, mida rahvapärимuse kogujad ja uurijad 19. sajandil tähele panid, olid tõenäoliselt märksa varasemat päritolu, kuid just varase (iseseisvuseelse) rahvusluse perioodil lõimiti arusaamad „vanast heast Rootsi ajast“ eesti rahvuslikku mõttelukku, milles need aitasid kaasa laiema põhjamaisus-orientatsiooni välja kujunemisele.

Täpsemalt öeldes püüdis terve rida 20. sajandi alguse eesti rahvuslasi näidata, et eestlastele ei olnud tõelised kultuuritoojad mitte 13. sajandi Saksa ristirüütlid, vaid hoopis 17. sajandi Rootsi võim, mis istutas rahva hinge vabaduse, hariduse ja arengu seemned. Selle seisukoha järgi oli Rootsi aja pärand jäänud teatud kujul püsima isegi pimedal 18. sajandil ning juhtinud eestlasi rahvusliku ärkamisaja poole.⁹ Mõnel juhul kahetseti võrdlemisi otsesõnu Rootsi lüüasaamist Põhjasõjas ning arvati, et kui põhjamaine kultuurimõju oleks Eestis kauemaks püsima jäänud, võinuks ka eesti rahvas tõusta soomlastega võrreldavale kultuuri- ja haridustasemele.¹⁰ See mõte oli seda olulisem, et Soome ja soomlased olid varasele eesti rahvuslikule liikumisele mitmekülgseks kultuuriliseks ja poliitiliseks eeskujuks. Juba 19. sajandi teisel poolel unistasid Lydia Koidula ja mõned teisedki toonased eesti haritlased Soome ja Eesti

---

⁶ Vt A. Taska. Eesti riigilipu seaduse süünd. – Eesti Üliõpilaste Seltsi Album XII. Stockholm: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu Kirjastus, 1955, lk 42–57; A. Taska. Sini-must-valge 100 aastat; A. Taska. Ristist sini-must-valges lipus. – Tulimuld 1993, nr 3, lk 120–124. Lisaks võib märkida, et Taska 1982. aastal ilmunud referatiivse iseloomuga monograafiast ilmus 1992. aastal umbes poole võrra lühendatud uusväljaanne, mille koostas Küllö Arjakas: A. Taska. Sini-must-valge 100 aastat. Tallinn: Kupidar, 1992.

⁷ Selle kohta vt M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti. Rahvusriigi süünd. Tallinn: Varrak, 2024.

⁸ Leiutatud traditsioonide kohta vt E. J. Hobsbawm, T. Ranger (eds.). The Invention of Tradition. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

⁹ M. Kuldkepp. The Scandinavian Connection in Early Estonian Nationalism. – Journal of Baltic Studies 2013, nr 44 (3), lk 322–326.

¹⁰ Samas, lk 328–330.

vahelisest kultuurisillast ning Carl Robert Jakobson soovitas eestlastel soomlastega keeleliselt ja rahvuskultuuriliselt kokku sulada.¹¹

Siiski kerkis alles Esimese maailmasõja segastel aastatel tõsisemalt päevakorda võimalus, et Eesti tulevik võiks areneda lahus Venemaast. Samas oli teine realistlik tulevikutsenaarium – saada alistatud võiduka Saksamaa poolt – pea kõigile eestlastele veelgi vastumeelsem kui Vene võimu jätkumine. Osa eesti rahvuslastest asus seetõttu pooldama kolmandat võimalust: et Eesti ajalooline põhjamaaisus saaks uue poliitilise sisu küll Venemaast eraldumise, kuid mitte Saksa võimu alla sattumise, vaid hoopis Põhjamaadele lähenemise teel. Sellega seoses võib nimetada emigrantpoliitika Aleksander Kesküla tegevust alates 1914. aasta sügisest, mille eesmärk oli Vene tsaaririigi tükeldamine mööda etnograafilisi piire ning tulevane Eesti personaalunioon Soome ja Rootsi.¹²

1917. aasta 7. septembril (uue kalendri järgi) avaldas ka eesti rahvusliku liikumise peavoolu liider Jaan Tõnisson Eesti Ajutise Maanõukogu (Maapäeva) kinnisel koosolekul arvamust, et tuleks kaaluda regionaalse föderatsiooni loomist, kuhu pidanuks kuuluma eestlased, lätlased, leedulased, soomlased ja kõik Skandinaavia rahvad. Tõnissoni arvates suutnuks seesugune 30-miljonilise rahvaarvuga föderatsioon mõjutada tulevase rahukonverentsi läbirääkimisi nõnda, et asjassepuutuvad rahvad oleksid vältinud Saksamaa võimu alla sattumist ning ühiselt iseseisvusele jõudnud. Lisaks arvas Tõnisson, et föderatsiooni teke poleks olnud mitte ainult Baltikumi ja Skandinaavia rahvaste, vaid ka Suurbritannia ja USA huvides.¹³

Ühtlasi andis samal ajal alguse saanud Soome iseseisvumisprotsess eestlastele lootust mingit laadi Eesti-Soome liitriigi tekkeks. Aastavahetusel ja 1918. aasta alguses peeti juba arutelusid võimaliku ühinemise üle. Peatselt algas Eestis aga Saksa okupatsioon ning küsimuse lahendamine pidi jääma paremaid aegu ootama. Eesti-Soome ühinemise idee ei kadunud aga kuhugi ning selle arutamist jätkati Vabadussõja ajal, mil liitriigi pooldajatena Eestis paistsid eriti silma Konstantin Päts ja tema parempoolne erakond Maarahva Liit.¹⁴

Samal ajal tegutses Lääne-Euroopas esimene Eesti välisdelegatsioon, mis püüdis äratada maailmasõja lõpu poole Entente'i riikide huvi juba 1917. aastal Tõnissoni välja pakutud regionaalse liidu mõtte vastu. 1918. aasta novembri alguses andsid Eesti välisdelegatsiooni liikmed Karl Robert Pusta ja Ants Piip Suurbritannia välisministeeriumile üle memorandumiga ettepanekuga luua nn Balti Liit (*La Ligue*

---

¹¹ Samas, lk 320; S. Zetterberg. Ununenud utoopia: Soome ja Eesti uniooni idee. – Looming 1989, nr 4, lk 535–537.

¹² M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti, lk 95–102.

¹³ Vt Maanõukogu protokoll nr. 30a [1917] (1993). – H. Arumäe (toim). Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas 1917–1920. Dokumente ja materjale. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituudi kirjastus, 1993, lk 9–12; M. Lehti. A Baltic League as a Construct of the New Europe: Envisioning a Baltic Region and Small State Sovereignty in the Aftermath of the First World War. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1999, lk 82–85.

¹⁴ S. Zetterberg. Ununenud utoopia, lk 537–543.

Baltique): Läänemere-äärsete iseseisvate riikide föderatsioon, mis seisnuks Suurbritannia kaitse all ja taganuks Läänemere neutraalsuse, nii et selle üle poleks saanud domineerida ei keiserlik Saksamaa, ega vahepeal enamlikuks pöördunud Venemaa.¹⁵

Piibu ja Pusta kava jagas Läänemere-äärsed riigid kolme gruppi, milleks olid Skandinaavia (*La Scandinavie*: Rootsi, Taani, Norra), idabalti piirkond (*La Baltique orientale*: Soome, Eesti ja Läti) ning lõunabalti piirkond (*La Baltique méridionale*: Poola ja Leedu).¹⁶ Läänemere vabadust kaitsva föderatsiooni pädevusse pidid kuuluma „ühise kaitseüsteemi loomine, välispoliitika kooskõlastamine, kaubavahetuse edutamine Läänemerel ning suuremate ühiste majanduslike ettevõtete juhtimine.“¹⁷ Ühised nimetajad eri liikmesriikide vahel pidid olema vabadus ja demokraatia. Uudne oli keskendumine Läänemerele kui seda ümbritseva regiooni sisemerele.¹⁸

Balti Liidu mõte leidis 1918. aasta sügisel tõesti teatavat toetust Suurbritannialt,¹⁹ kuid Skandinaavia maad suhtusid kavatsusse suure ettevaatusega, nähes selles eeskätt Entente'i riikide katset kehtestada oma võimu Läänemere ruumis. Rootsi sotsiaaldemokraatlik merekaitseminister Erik Palmstierna kirjutas päevikus, et kui selline föderatsioon ka kunagi tekib, peaks see juhtuma „loomulikult“, mitte mingi Suurbritannia-poolse surve tulemusena. Ent selgi juhul olnuks Palmstierna meelest tegemist vägagi kaheldava ettevõtmisega, sest „mida on ühist näiteks Eestil ja Norral?“²⁰

Eestlaste seas mõtet siiski maha ei maetud. Juba Vabadussõja ajal 1919. aasta sügisel alustati Balti Liidu loomise asjus läbirääkimisi ehk konverentse, mis esmalt toimusid kitsamas formaadis, Balti riikide ja Soome välisministrite vahel. 1920. aasta jaanuaris Helsingis peetud kogunemisel otsustati kutsuda järgmisele kohtumisele Riias ka Skandinaavia riikide esindajad, mis tähendas plaanide laiendamist esialgse, nn suure Balti Liidu kava suunas. Skandinaavia võtmeriigiks peetava Rootsi skeptiline suhtumine jäi aga muutumatuks: oma päevikus kirjutas peagi Rootsi välisministri ametisse asunud Palmstierna, et osavõtt Riia konverentsist oleks mõeldamatu.²¹

Nõnda jahtus plaan Skandinaavia riike Balti Liitu kaasata 1919. aasta lõpus uuesti maha, kuni 1921. aasta veebruaris saadud Rootsi, Norra ja Taani *de jure* tunnustused Eesti iseseisvusele tekitasid järjekordseid lootusi ning jutud Balti-Skandinaavia

---

¹⁵ M. Lehti. A Baltic League as a Construct, lk 138; C. R. Pusta. La ligue baltique. – Revue Baltique 1918, nr 3/4, lk 67–68.

¹⁶ C. R. Pusta. La ligue baltique, lk 68.

¹⁷ K. R. Pusta. Kehra metsast maailma. Saadiku päevik. Kirjad kinnisest majast. Tallinn: Eesti Päevaleht, 2010 [1960–1966], lk 155.

¹⁸ M. Lehti. A Baltic League as a Construct, lk 133.

¹⁹ Samas, lk 143.

²⁰ K. Jaanson. Põhjalalgus või fatamorgaana? Balti-Skandinaavia liidu idee ja koostöö süünd ühest suurest sõjast teiseni. – Akadeemia 1990, nr 9, lk 1897.

²¹ Samas, lk 1898.

föderatsiooni võimalikkusest soojendati Eesti ajakirjanduses uuesti üles. Hiljem kirjutas Ants Piip, et veel kuni 1922. aastani loodeti Balti Liidu projekti vastu Skandinaavias huvi äratada.²²

Just Balti Liidu loomise katsed moodustavad kõige olulisema välispoliitilise konteksti siseriiklikele aruteludele, mis puudutasid mingit laadi eestipärase ristilipu võimalikku kasutuselevõttu riigilipuna. Ehkki sama mõte võis väiksemates ringkondades levida juba varem, sai avalik diskussioon ristilipu küsimuses alguse 1919. aasta kevadel, mil usk suure Balti Liidu teostumisse oli vähemalt ristilipu pooldajate seas levinud, nagu osutavad selle lipuvariandi toetuseks toodud argumendid, mis viitavad Eesti eesseisvale ühinemisele Skandinaaviaga või astumisele „Põhjaliitu“ (vt allpool). 1920. aastal, kui Rootsi ja teised Skandinaaviamaad föderatsiooniplaanides osalemise selgesõnaliselt välistasid, vaibusid ajutiselt ka arutelud ristilipu üle. Uuesti algas diskussioon 1921. aastal, mil Põhjamaadelt saadud tunnustusi tõlgendati signaalina sealse poliitika muutumise kohta. 1922. aastal, kui eestlastele sai lõplikult selgeks, et läänepoolsete naabrite huvi Balti Liidu vastu äratada ei õnnestu, tabas püüdlusi põhjamaise orientatsiooni suunas tagasilööks ning muu hulgas loobuti ka sellel hetkel juba Riigikogu komisjonidesse jõudnud ristiga Eesti riigilipu ideest.

Ristilipu küsimus 1919. aasta esimesel poolel

Nagu juba märgitud, oli sini-must-valge trikoloor olnud eesti rahvusliku sümbolina käibel juba aastakümneid ning 1918. aasta novembris ka Eesti Ajutise Valitsuse poolt ajutiseks riigilipuks kinnitatud. Küsimusele, milline peaks olema noore Eesti Vabariigi ametlik riigilipp, ei leidunud siiski ainult ühte võimalikku vastust. 1919. aastal algas eesti ajakirjanduses ulatuslik diskussioon riigilipu (ja ka -vapi) üle, mis kestis mitu aastat ning lõppes alles 1922. aastal lipuseaduse vastu võtmisega. Selle aruteluga seoses jõudis esimest korda avalikkuse ette ka ristilipu-idee.

Artur Taska andmetel ei olnud „risti probleemist“ Eesti lipus kuni 1919. aastani midagi teada.²³ Selle väitega võib praegugi nõustuda, kuid poleks eriti üllatav, kui välja ilmuks eestipärase ristilipu kavandeid ka 1918. aastast või isegi varasemast ajast. Varaseim mulle teada olev näide ilmselt samast ideest on 1919. aasta jaanuarist pärinev „eesti aktivistide“ (st Aleksander Kesküla ja Oskar Elevandi) poolt Rootsi aktivist Otto Järtele²⁴ saadetud lipukavand, millest on säilinud ainult paarirealine kaaskiri.²⁵ Vihje, milline see kavand ise võis välja näha, annab oma mälestustes Hispaania riigiteadlane Juan Linz, kellele Kesküla oli olnud lapsepõlves koduõpetajaks. Linz meenutas, et Kesküla oli joonistanud omapärase, Skandinaavia

---

²² Samas.

²³ A. Taska. Ristist sini-must-valges lipus, lk 120.

²⁴ Eesti ja Rootsi aktivismi kohta Esimese maailmasõja ajal vt M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti.

²⁵ Kungliga Biblioteket (Stockholm), Otto Järtes efterlämnade papper, L 78:5. Estniska aktivister till svenska aktivister, 24.01.1919.

lippude eeskuju järgiva ristiga Eesti lipu, mille risti moodustasid valgel põhjal sinine ja must triip.²⁶

Eesti ajakirjanduses algas avalik arutelu ristilipu üle 1919. aasta 22. märtsil, mil keegi nimemärgi Studio all kirjutav isik kritiseeris Tallinna Teatajas senist trikoloori põhjusel, et see meenutavat oma kolme siiluga Vene ja Saksa lippe. Samuti puuduvat senisel lipul korralik kolmevärviline sümmeetria, kuna must ja sinine sulavad kaugemalt vaadates kokku. Studio arvas, et Eesti ajaloolisi traditsioone arvestades ei tohiks rahvusvärvidest küll loobuda, kuid neid võiks tulevasel ametlikul riigilipul paigutada teisiti. Eriti kuna Eestil oli kavatsus Skandinaavia ja Soomega ühendusse astuda, oli kohane võtta eeskujuks viimaste ühesuguse šablooni järgi tehtud lipud ning oleks „õige kohane, ilus ja vanadele traditsioonidele vastav“, kui ka Eesti saaks riigilipu, millel on valgete äärtega must rist sinisel põhjal. Studio meelet sümbooliseeris „must rist sinisel tegevuse põllul, mille ääre taga pisut valget värvi“ eesti rahva „mineviku õudust“ ka palju paremini ja piltlikumalt, kui must siil senisel trikoloogil. Tallinna Teataja toimetus lisas omapoolses kommentaaris, et kirjale on ruumi antud kui mõtteavaldusele Eesti lipu asjus ning informeeris lugejat, et nimetatud põhjamaade lippudel on rist pikergune.²⁷

Diskussiooniinitsiatiiv langes viljakale pinnasele. 31. märtsil kirjutas signatuur Studio II samas lehes, et Eesti lipu sarnasus Vene ja Saksa lippudele pole iseenesest halb, kuna kasutatakse teisigi lippe, mis üksteisele sarnanevad. Ka värvide kokku sulamise vastu leiduvat lihtne abinõu: valida heledam sinise toon. Ent siiski oli Studio II nõus, et põhjamaine lipp oleks Põhjamaade liitu astumise perspektiivi arvestades Eestile „ülihea“ ning soovitas kompromissi: säilitada senine trikoloor riigilipuna ja võtta Studio poolt kirjeldatud lipp kasutusele merelipuna. Eestlastel olevat kõige sobivam end avalikult Põhjamaa riikide liidu liikmena näidata just merel, kus välisriikidega kõige rohkem kokku puututakse.²⁸

Studio kirjeldatud konkreetne ristilipp – sinisel põhjal valgete äärtega must rist – ei jäänud ainsaks variandiks. 2. aprillil kiitis nimemärk „W. S.“ Tallinna Teatajas ristilipu mõtte heaks, arvestades „tulevast Põhja liitu ja lähemat riiklist ühendust meie vennasrahvaga“, kuid pidas oluliseks välja tuua, et Eesti seisab lähemal Soomele, kui teistele Skandinaavia riikidele. Seepärast eelistas W. S. Aleksander Kesküla lipukavandile sarnanevat varianti, millel pidi olema valgel põhjal kahevärviline rist sinise püstloodis ja musta ristloodis haruga. Just seesugune lipp sarnanevat enim Soome lipule, jättes samas sümboolse rolli ka eesti rahvusvärvidele.²⁹

Leidus neidki, kes pooldasid valget või sinist risti. 14. aprillil arvas nimemärk R. S., et hoopis sinisel põhjal kitsa musta äärega valge rist täidaks parimal moel kolme põhilist eesmärki: näidata ära lipu sugulust Soome lipuga, tuua esile risti kui Põhjamaade

²⁶ Juan Linzi meenutuste transkriptsiooni helilindilt vt RA, EAA.5377.1.84, l. 3–4.

²⁷ Studio. Eesti lipu küsimus. – Tallinna Teataja, 22.03.1919, lk 6.

²⁸ Studio II. Eesti lipp. – Tallinna Teataja, 31.03.1919, lk 3.

²⁹ W. S. Veel uue Eesti lipu üle. – Tallinna Teataja, 02.04.1919, lk 3.

sümbolit ja kasutada Eesti senise lipu värve.³⁰ 19. mail kirjutas Päevalehes J. Virula,³¹ kelle meelest oli põhjamaise ristiga lipp vastuvaidlematult vajalik – seda muuhulgas seetõttu, et kõigi Skandinaavia ristilippude esivanem Dannebrog oli just Tallinna all taevast alla kukkunud –, kuid soovitas omalt poolt Eesti riigilipule valgel põhjal sinist risti, millel võisid ehk olla rohelised ääred. Soome lipust pidi Eesti lippu eristama risti keskele paigutatud vapp. Pidades oluliseks heraldilist põhimõtet, et lipu värvid tuleb tuletada vapi värvidest, seostas Virula sinist ja valget Tallinna, rohelist ja valget aga Liivimaa vapiga. Sama olevat juba ärkamisajal teinud varane rahvuslik liider Johann Köler. Musta värvi pidas Virula üldse lipule ebasobivaks.³²

Karl August Hindrey arvas omalt poolt samas ajalehes, et heraldilised argumendid lipu ja vapi värviihtsuse kohta suuremat ei loe, kuna näiteks USA või Jaapan ei olnud neist kinni pidanud. Eestilgi oli sini-must-valge näol juba olemas omaette traditsioon millest lähtuda. Ise asus Hindrey mõõdukale seisukohale, mis seisis vastu eesti traditsiooniliste värvide muutmisele, kuid sini-must-valge skandinaaviapärase ristiga lipp tema meelest veel värvide muutmist ei tähendanud. Samuti polnud Hindrey meelest vaja vanadest lippudest tingimata loobuda – uus ristiga lipp võis saada ainult ametlikuks või sõjalipuks.³³

Samal ajal pälvis ristilipu mõte ka resolootset kriitikat, mille näiteks võib võtta 25. mail Vabas Maas ilmunud J. Juhtundi³⁴ arvamusevalduse. Juhtund oli vastu senise lipu muutmisele üleüldse ja sealhulgas ka ristiga lipu ideele. Kuigi Skandinaavia oli temagi meelest eestlastele kõige loogilisem koht, kust uut lippu otsida, olevat siiski kohatu, et võõrsilt lippu laenamas käiakse, kui endal juba lipp olemas. Muuhulgas ei olnud Soome lipp Juhtundi meelest vastuvõetav eeskujud, kuna meenutas hiljutist verist Soome kodusõda, „kui me seda sündmust ühekülgselt ei taha hinnata“. Ka polnud tema hinnangul ristiga lippu tarvis riigil, kus kirikul riigiga midagi ühist ei ole, ning see, et Taani lipp legendi kohaselt just Tallinna all taevast alla langes, olevat kohustav pigem taanlastele, kui eestlastele.³⁵ Ka vandeadvokaadi abi ja hobiajakirjanik Martin Morrison nõustus 7. juunil Päevalehes, et asjaolu, et Skandinaavias on ristiga lipp, ei anna veel põhjust Eesti riigilippu muutma hakata. Sarnaselt Hindreyle nägi Morrison aga võimalust kompromissiks ning pidas soovitavaks risti kujutisega sõjalipu kasutuselevõttu.³⁶

---

³⁰ R. S. Eesti lipu asjus. – Tallinna Teataja, 14.04.1919, lk 3.

³¹ Soomes elav eesti karskustegelane ja ajakirjanik Jüri Tilk.

³² J. Virula. Eesti Lipp. – Päevaleht, 19.05.1919, lk 2.

³³ K. A. Hindrey, Eesti lipp. – Päevaleht, 02.06.1919, lk 2.

³⁴ Vaimulik ja ajakirjanik Johannes (Joann) Juhtund.

³⁵ J. Juhtund. Veel Eesti lipust. – Vaba Maa, 25.05.1919, lk 2.

³⁶ M. Morrison. Eesti lipp. – Päevaleht, 07.06.1919, lk 5.

Punane ekskurss

Omaette diskussioon ristiga riigilipu asjus puudutas küsimust, kas sellel tohiks kasutada punast värvi. See, et taoline küsimus üldse tõstus, väljendas ilmselt omaaegset poliitilist reaalsust: vasakpoolsed meeleolud olid Eestis Vabadussõja ajal laialt levinud, mida peegeldas ka vasakpoolse enamusega Eesti Asutava Kogu kokku astumine 1919. aasta 23. aprillil ning Otto Strandmani juhitud sotsiaaldemokraatide, tööerakonna ja rahvaerakonna koalitsioonivalitsuse ametisse asumine 8. mail. Sisepoliitilisest ajavaimust ei saanud olla puudutamata ka küsimus punase värvi kasutamisest riigilipul – vasakpoolsed poliitilised jõud tundsid end sel hetkel arvatavasti tuleviku suhtes enesekindlalt ning osa neist pidas õigustatuks, et Eesti riigi loomine n-ö revolutsioonilise õiguse alusel leiaks väljenduse riigilipu värvides. Samuti muutis Eesti vasakpoolsete käre saksa- ja tsaarivastasus neid võrdlemisi sallimatuks senise rahvuslipu suhtes, mida peeti värvide poolest truualamlikuks ning Saksamaa ja Tsaari-Vene trikolooridele liialt sarnaseks. Eesti põhjamaisuse ideesse suhtus vähemalt osa vasakpoolseid aga pooldavalt, mis andis alust püüeteks punast värvi skandinaaviapärase ristiga mingil moel kombineerida.³⁷

11. aprillil soovitas Postimehes avaldatud kirjutises nimemärk S. Eesti riigilipule musta värvi risti mõnevõrra paradoksaalse põhjendusega, et see tuletavat meelde Saksa ordurüütlite muistset vapiristi ning sellega seotud kurbi aastasadasid. Ka muus osas oli tegemist ekstsentrilise ettepanekuga: S. pakkus lipu põhivärvideks üles sinist ja alla valget ning lipuvarda juurde musta kvadraati, mille peal oleks Eesti sõdurite mütsimärkidest ja muinasaegsest eesti folkloorist inspireeritud „punane viiesakiline tärn“. Juhul, kui punane täht oma eripärasusega hirmutama peaks, kõlbavat sinna ka harilik punane rist nagu Punasel Ristil, või viimase variandina valget värvi täht või rist.³⁸ Päevalehes kirjutanud J. Virula soovitas seda ettepanekut kommenteerides siiski punast mitte kasutada, kuna vastasel juhul tuleks lipule endised Vene värvid. Samuti tuli Virula meelest kõrvale jätta „kõik viiesakilised tärnid ja muu kribukrabu“.³⁹

S.-i arvamuseavaldusest siiski üheselt ei selgu, miks just punane tärn Eesti riigilipule sobima oleks pidanud, kuid otseselt Vene revolutsiooniga seostas punast värvi ristlippu vasakpoolsete vaadetega gümnaasiumiõpetaja Johan Sapas,⁴⁰ kes avaldas pikema kirjutise 25. mail Vabas Maas. Sapas leidis, et riigilipu küsimust tuleks käsitleda praktilisest, ilutundelisest, ajaloolisest ja sümbolsest vaatenurgast. Olles ise kõiki neid aspekte hoolikalt kaalunud soovitas Sapas Eestile punast lippu musta ristiga. Esiteks olevat nii võimalik vältida senisele lipule iseloomulikku probleemi, et

³⁷ Tolleaegsele Eesti vasakpoolsusele iseloomulike meeleolude kohta vt M. Kuldkepp. Eestlased ja „eestlase vaenlased“. Survemeetmed baltisakslaste ja nende poolehoidjate vastu Eesti Vabadussõja ajal. – T. Tannberg (toim). Vabadussõja mitu palet. Sõda ja ühiskond aastatel 1918–1920. Tartu: Rahvusarhiiv, lk.365–421.

³⁸ S. Ettepanekud Eesti lipu küsimuses. – Postimees, 11.04.1919, lk 5.

³⁹ J. Virula. Eesti Lipp, lk 2.

⁴⁰ Sapas (ka Sabas, Saabas; pärast eestindamist Juhan Auli) oli aastatel 1919–1921 Eesti konsul Londonis.

sinine ja must kaugelt vaadates segi lähevad. Teiseks väljendasid vana lipu kolmevärvilisus ning sarnasus Saksa ja Vene lippudega Sapase meelest teatavat geopoliitilist identiteeti, mille kandvaks ideeks oli Eesti paiknemine Venemaa ja Saksamaa vahel. Ka Eestimaa ja Liivimaa lippudel pärinevad valge ja sinine värv viitasid Sapase hinnangul just saksa ajale, samas kui keskmine must siil sümboliseeris eesti rahvast kahe saksluse vahel. Nüüd oli Sapase arvates aeg neist ajaloolistest sidemetest vabaneda ning anda uue riigi uuele lipule uus sümboolne tähendus. Soovitatud lipul pidi punane värv pärinema Taani lipult ning olema seega ajalooliselt sobiv. Lisaks Taanile seostas Sapas punast Kalevipoja sõiduga Sädemete maale ehk Islandile ning Sigtuna maha põletamisega eestlaste poolt, kes „vaba rahvana teiste põhja rahvaste peres olid üheväärilist paika võitmas.“ Lõpuks pidi punane viitama Vene revolutsioonile, millele eestlased osalt oma vabanemise võlgnesid, ning sotsialistlikule uuendustahtele ühiskondlikus elus, olles seega ühekorraga nii mineviku, kui ka tuleviku sümboliks. Samuti oleks punane musta ristiga lipp olnud kaugelt hästi nähtav.⁴¹

Arst, publitsist ja kultuuritegelane Juhan Luiga, kes pooldas vana lipu säilitamist, arvas omalt poolt 7. juunil, et sotsialistide revolutsiooniline austus punase lipu vastu on küll täiesti õigustatud, kuid punane lipp on rahvusvaheline, ega kõlba üksiku rahva märgiks.⁴² Suuremat edasist avalikku diskussiooni S.-i ja Sapase ettepanekud ei tekitanud.

Peatselt ilmus välja siiski veel üks ja teistest jõulisem ettepanek võtta Eesti riigilipuna kasutusele just punane ristilipp. See pärines aastatel 1908–1919 Rootsisis emigratsioonis elanud sotsiaaldemokraatlike vaadetega trükimeistrilt Oskar Kangrolt. Kuna Kangro näol on tegemist Eesti ajaloos unustatud isikuga, olgu siinkohal ära toodud mõned asjassepuutuvad isikuloolised andmed.

Oskar Eduard Kangro oli sündinud 1885. aastal Tartus, saanud ladujaõpilaseks 1900. aastal ning tunnistatud selliks Mihkel Martna trükikojas Tallinnas 1905. aasta märtsi alguses.⁴³ Seejärel töötas ta lühemat aega Riias, Peterburis ja Helsingis ning siirdus välismaale, kus viibis väidetavalt Saksamaal, Prantsusmaal ja Inglismaal, tegeles enesetäiendamisega ja võttis osa mitmest graafikakunsti näitusest.⁴⁴ 1908. aasta novembrikuus oli Kangro Stockholmis, kus andis end vabatahtlikult üles Stockholmi kriminaalpolitsei välismaalaste osakonnas, nagu seda olid kohustatud tegema kõik Rootsi pealinnas viibivad välismaalased. Politseis esitatud standardküsimuste peale vastas Kangro, et on küll sotsiaaldemokraat, kuid mitte poliitiline pagulane, vaid desertöör sõjaväeteenistusest. Seda, kas teda sellepärast kodumaal taga otsitakse, Kangro ei teadnud. Lisaks teatas ta, et oli enne Rootsi jõudmist 1907. aastal reisinud

⁴¹ J. Sapas. Eesti lipu kohta. – Vaba Maa, 25.05.1919, lk 2.

⁴² J. Luiga. Eesti lipu värvid. – Vaba Maa, 07.06.1919, lk 2.

⁴³ Kümme aastat: 1928-1938: graafikatööstuse juhtide ühing „Poligraaf“. Tallinn: Poligraaf, 1938, lk 88.

⁴⁴ Eesti Ühistrükikoja juhataja O. Kangro 25 aastat trükiteenistuse alal. – Ühistegelised Uudised, 14.11.1925, lk 1.

Pariisi, elanud seal kuni 1908. aasta oktoobrini, seejärel jätkanud teed Kopenhaagenisse ning jõudnud Malmö kaudu Stockholmi.⁴⁵

1913. aastal taotles Kangro Rootsi kodakondsust ning tema taotlus kiideti isegi heaks, kuid tingimusel, et ta esitab tõendi Vene kodakondsusest lahkumise kohta, mida tal aga saada ei õnnestunud.⁴⁶ 1914. aasta märtsis küsitles Stockholmi politsei mingi Vene peakonsulaadi kirjutise peale Kangro üürileandjat, kelle juures Kangro oli elanud juba viis aastat ning kelle sõnul oli tegemist väga vaikse ja korraliku mehega.⁴⁷ Veel 1918. aasta novembris teatas Kangro Rootsi ametivõimudele oma kavatsusest uuesti Rootsi kodakondsust taotleda.⁴⁸ Juba peatselt sai Rootsis viibimise ajal mitmes trükikojas töötanud⁴⁹ Kangro aga hoopis Eesti Vabariigi ametivõimudelt Eestisse naasmise loa.⁵⁰ Alates 1919. aasta augustist töötas ta mitmes Eesti trükikojas juhatajana, kuni sai 1932. aastal iseseisvaks trükitehnikuks.⁵¹ Mälestuste põhjal oli Kangro intelligentne ja hea maitsega mees, kellel oli Tallinnas oma trükikoda ning keda peeti üheks parimaks trükimeistriks Eestis.⁵²

Kangro poliitiliste vaadete kohta on teada vähe, kuid kindlasti oli ta tuttav Eesti juhtiva sotsiaaldemokraadi Mihkel Martnaga. Martnat mainis Kangro Jaan Sitska kõrval ka teise soovitajana oma Eestisse sissesõitmise loa taotlusel.⁵³ Samuti oli Kangro Martna teada seisnud Esimese maailmasõja aegses Stockholmis mingit laadi ühenduses Nikolai Buhharini ja teiste Vene enamlike emigrantidega.⁵⁴

Enne Stockholmist lahkumist lasi Kangro oma kulu ja kirjadega trükkida 200 eksemplaris värvilise brošüüri „Eesti lipp“, mis on dateeritud 1919. aasta augustiga ning on kahtlemata omaaegsel trükitehnilisel tippasemel. Selles „eesti rahvale pühendud“ kirjutises väitis Kangro esiteks, et ajal, kui sini-must-valge lipp kasutusele võeti, oli eesti rahvas veel „suikunud“ Vene valitsuse ja saksa parunite võimu all ning seetõttu olid ka lipu loojad olnud „kõvasti kinni“ saksa mõju all. Nõnda oli punane, kui „kardetav värv“ kõrvale jäetud ja asendatud „väikekodanliku sinisega“, mis eesti lippu Saksa lipust mõnevõrra eristas. Nüüd aga, kui Eestist oli saanud iseseisev demokraatlik vabariik, polnud vana lipp kui „surveaja jättis“ Kangro meelest enam kasutamiseks kohane. Lisaks oli tema hinnangul selge, et Eesti kuulub nii poliitiliselt,

---

⁴⁵ Stockholms stadsarkiv, Överståthållarämbetet för polisärenden 4, Utlänningsavdelningen, F I a1, Vol 6. Isikutoimik nr 2074, 15.11.1908.

⁴⁶ Oscar Eduard Kangro elamisloa taotlus nr 1336, 08.11.1918:

<https://sok.stadsarkivet.stockholm.se/Databas/ansokan-om-uppehallsbok-1918-1924/Visa/oscar-eduard-kangro/5822> (vaadatud 06.01.2024).

⁴⁷ Stockholms stadsarkiv, Överståthållarämbetet för polisärenden 4, Utlänningsavdelningen, F I b, Vol 4. Politseiraport Kangro kohta, 02.03.1914.

⁴⁸ Oscar Eduard Kangro elamisloa taotlus nr 1336.

⁴⁹ Eesti Ühistrükikoja juhataja O. Kangro 25 aastat trükitehniku alal.

⁵⁰ RA, ERA.957.16.41, l. 76. Passiosakonna juhataja Stockholmi Eesti konsulaadile, 16.08.1919.

⁵¹ Kümme aastat: 1928-1938: graafikatööstuse juhtide ühing „Poligraaf“, lk 88.

⁵² H. A. Malm. Kui Eestile soovitati Skandinaavia ristilippu. – Stockholms-Tidningen Eestlastele, 17.04.1953, lk 9.

⁵³ RA, ERA.957.16.1167. Küsimiseleht. Kangro, Oscar Eduard, 30.07.1919.

⁵⁴ RA, ERA.2124.2.321, l. 159. Martna Kullile, dateerimata [1918].

kui majanduslikult ühte teiste Põhjamaadega ning seetõttu peaks Eesti lipul olema nende – eriti Soome – eeskujul sarnane rist. Erinevalt Soome sinisest ristist, pidi Eesti lipu rist olema aga punane, et sümboliseerida Eesti iseseisvust ja vabadusvõitlust. Sellega seoses tegi Kangro Eesti Asutavale Kogule ettepaneku senine lipp tühjaks tunnistada ja uus, valgel põhjal punase ristiga lipp eesti lipuna kasutusele võtta.⁵⁵ Kuna Kangro oli sotsiaaldemokraat, ei saanud see „vabadusvõitlus“, mida tema jaoks sümboliseeris punane rist, olla muud, kui sotsialistlik vabadusvõitlus.

Nagu nähtub Kangro novembri alguses kirjutatud kirjast Asutava Kogu esimehele, saatis ta 120 eksemplari brošüürist tõepoolest Asutava Kogu liikmetele tutvumiseks.⁵⁶ Kuivõrd (kui üldse) Kangro ideed seal toetust leidsid, on siiski raske öelda. Kaudse allika põhjal näib, et võib-olla Kangro mõjul ja umbes samal ajal esitas sarnase (punane rist valgel põhjal) ettepaneku Eesti riigilipu osas ka kunstnik Paul Raud. 7. oktoobril väitis varjunimi Civis Vabas Maas Rauale vastuseks, et taoline lipp poleks kohane, kuna tuletab meelde Punase Risti lippu. Samas oli Civis nõus, et Eesti senine lipp on tõesti liialt Saksa- ja Vene-pärane ning pidas võimalikuks seda modifitseerida kas keskele või ülevale äärde vapi paigutamise teel, või ka kasutades vertikaalseid värvisiile, nii et sinine oleks lipuvardale kõige lähemale jäänud.⁵⁷

Samasugust vertikaalsete siiludega lahendust soovitas 3. novembri Vabas Maas ilmunud artiklis ka maalikunstnik Osvald Jungberg (Noormägi), kes oli samuti nõus, et uus riigilipp ei tohi Punase Risti lipu sarnaseks saada, vaid peab jääma sini-must-valgeks. Samas pidas Jungberg Studio II kombel võimalikuks, et Skandinaavia eeskujul saaks kujundatud Eesti merelipp, mis kujutaks endast sinist lippu valge ristiga, millel kitsas must äär ümber ja riigivapp risti südames.⁵⁸

Kirjanik Karl August Hindrey kirjutas 17. novembril Kangro ettepanekule vastuseks, et esitatud argumendid Punase Risti lipu meenutava lipu kaitseks olid „hästi nõrgad, nõrgad nagu broshüüri keelgi ja argumendid praeguse Eesti lipu vastu“ ning tuli väga kahelda, et kõikide riikide poolt tunnustatud Punase Risti lipp Eesti riigilipuna tunnustamist leiab.⁵⁹ Kunstikriitik, arhitekt ja lavastaja Johannes (Hanno) Kompus kordas oma 2. detsembril avaldatud artiklis Hindrey vastuväiteid peaaegu sõna-sõnalt, märkides lisaks, et isegi kui välja pakutud lipu proportsioonid on Punase Risti lipuga võrreldes erinevad, on neil tuule käes lehvides raske vahet teha.⁶⁰

Arutelud jätkuvad

⁵⁵ O. Kangro. Eesti lipp. Stockholm: O. Kangro, 1919.

⁵⁶ RA, ERA.15.2.638, l. 3. Kangro Asutava Kogu esimehele, 02.11.1919.

⁵⁷ Civis. Eesti Vabariigi vapist ja lipust. – Vaba Maa, 07.10.1919, lk 2.

⁵⁸ O. Jungberg. Eesti Vabariigi vapp ja lipp. – Vaba Maa, 03.11.1919, lk 2.

⁵⁹ K. A. Hindrey. Eesti lipp. Eesti rahvale pühendatud. – Päevaleht, 17.11.1919, lk 3.

⁶⁰ J. Kompus. Minu seisukoht Eesti lipu ja vapi küsimustes. – Tallinna Teataja, 02.12.1919, lk 2.

Sõnavõetud ristilipu poolt ja vastu jätkusid ka 1919. aasta sügisel ja talvel. 10. oktoobril saatis kunstnik Kristjan Rauale selles küsimuses kirja Eesti konsul Rootsis, Arnold Posti, kes kaebas, et Eesti vana sini-must-valge lipp „kuidagi meid põhjamaa rahvastele ei lähendaks“, kuna teised Põhjamaade lipud on kõik ristiga. Selle asemel soovitas Posti Eestile Norra lipule sarnast lippu, mille sinisel põhjal oleks laiem valge ja selle sees omakorda kitsam must rist.⁶¹ Kriitikute leerist nimetas Juhan Luiga aga 12. novembril ristilipu mõtte kaitsmist „neobaltismiks“, mis väljendavat hirmu teistest erineda ning lootust, et lipu vahetamise teel kuidagi peenelt ja kergelt „põhjalasteks“ saadakse.⁶²

Punast värvi kasutatav lipuvariant oli selleks ajaks pigem kõrvale jäänud, kuid mitte päris unustatud. 2. detsembril kirjutas Tallinna Teatajas Johannes Kompus, et kõigi ettepannud kavandite hulgas võib tõsiselt arvesse võtta ainult senist trikoloori ning Skandinaavia eeskujul komponeeritud, kuid senise lipu värve säilitavat ristiga lippu, millel oleks sinisel põhjal must valgete äärtega rist. Senise trikoloori kasuks rääkivat traditsioon, vastu aga värvide liigne süngus ja asjaolu, et sinine ja must ei kontrasteeru, mistõttu tuleks eelistada heledamat sinist. Olulisim vastuargument senisele lipule olevat aga see, et sini-must-valge on Eesti Üliõpilaste Seltsi lipp ning polevat mõeldav, et sama lipp on riigil ja ükskõik millisel teisel organisatsioonil. Kui selgub, et riigil pole moraalset ega juriidilist õigust sundida EÜSi endale uut lippu valima, siis tuleks riigil endal leida uus lipp, milleks kõige lähem valik olekski ülalkirjeldatud ristilipp. Samuti oli Kompuse meelest põhjendamatult näha risti kristlikku sümbolit, mille eest seda oli ilmselt kritiseeritud, eriti kui rist asetseb külili ja on tajutav pigem lippu neljaks osaks jagava paelana.⁶³ Eraldi märgukirjas, mis on säilinud haridusministeeriumi arhiivimaterjalide seas, lisas haridusministeeriumi kunstiosakonna juhataja Kompus siiski, et Eesti sõjalipuks sobiks kõige paremini just ristilipp, kuid et sõjalippu rahulipust tugevamalt eraldada, tuleks sellele teha kas sakilised väljalõiked, või muuta ülemine kvadraat punaseks.⁶⁴

Avalikule diskussioonile lisandusid peatselt ametkondlikud arutelud suletud uste taga. 1920. aasta 10. veebruaril teatas Vaba Maa, et Vabariigi Valitsus on riigilipu, -vapi ja -pitsati kava väljatöötamise andnud haridus-, välis-, kaubandus ja tööstus-, kohtu- ning sõjaministritest koosneva erikomisjoni kätte.⁶⁵ 6. veebruaril moodustatud erikomisjonile paluti ühtlasi saata kõik Asutavale Kogule sisse antud kavatsused ja ettepanekud Eesti Vabariigi lipu ja vapi kohta.⁶⁶

Võimalik, et nimetatud komisjon asuski tööle, kuid lähemaid üksikasju selle tegevuse kohta teada ei ole. Siiski on tõenäoline, et just selle tarbeks päris Johannes Kompus

⁶¹ RA, ERA.1599.1.3, l. 23. Posti Kristjan Rauale, 10.10.1919.

⁶² J. Luiga. Jälle lipust ja vapist. – Vaba Maa, 12.11.1919, lk 2.

⁶³ J. Kompus. Minu seisukoht Eesti lipu ja vapi küsimustes, lk 2.

⁶⁴ RA, ERA.1108.5.117, l. 49. J. Kompuse ettepanek Eesti Vabariigi vapi, pitsati ja lipu asjus, dateerimata.

⁶⁵ Riigi lipu, vapi ja pitsati küsimus. – Vaba Maa, 10.02.1920, lk 1.

⁶⁶ RA, ERA.15.2.638, l. 5. Kompus Asutava Kogu juhatusel, 28.02.1920.

23. veebruaril Eesti Üliõpilaste Seltsilt aru senise lipu värvide tähenduse kohta. 31. märtsil laekus EÜSist vastus, mille kohaselt pidi sinine pärinema Soomest ja tähistama sinitaevast; must pidi olema algupärane Eesti värv ning tähistama rahva murerasket minevikku ja valge olema samuti laen nagu sininegi ning tähistama Põhjamaa lumelagendikke. Ilmselt oma senise lipu põhjamaisust rõhutada sooviva EÜSi sõnul olid just need värvide tähendused ainuõiged ning kõik muud pärinevat hilisemast ajast. Levinud kriitikale vastates märgiti veel sinise värvi kohta eraldi, et algupärasel 1884. aasta lipul ei olnud see mitte nii tume, kui eesti lipul tavaliselt, vaid just Soome kombel helesinine.⁶⁷

1920. aastal, kui Skandinaavia maad olid Balti Liidu konverentsidel osalemise kutse tagasi lükanud, jäid soiku aga nii avalik diskussioon, kui ilmselt ka veebruarikuus moodustatud komisjoni tegevus. Alles aasta aega hiljem, 1921. aasta 22. märtsil, toodi Postimehes ära Eesti Telegraafiagentuuri (ETA) pressiteade, et riigilipu küsimust oli uuesti arutatud ministriumide vahelisel kohtumisel, kus eelistati just midagi põhjamaise ristilipu taolist. Seejuures pakuti kohtumisel välja kaks eri lipuvarianti: Soome lipp ümberpööratud kujul (valge rist sinisel põhjal), või selline lipp, mille valge risti sees paiknenuks veel must rist. Ühtlasi teatas ajaleht, et välja oli kuulutatud lipu ja vapi kavandite võistlus ning moodustatud võistluskavandite läbi vaatamiseks haridusministeeriumi juurde žürii, millesse kuulusid Riigi kunsttööstuskooli juhataja Voldemar Päts, Tallinna linnaarhivaar Otto Greiffenhagen, ehitus-peavalitsuse juhataja Eugen Habermann ning kunstnikud Ants Laipmann (Laikmaa) ja Paul Raud.⁶⁸ Luba viieliikmelise žürii moodustamiseks oli haridusministeeriumile antud valitsuse otsusega 11. märtsil.⁶⁹

Näib väga tõenäoline, et ühtäkki tekkinud värske poliitiline huvi Eesti riigilipu küsimuse ja eriti ristilipu vastu oli seotud 5. veebruaril lõpuks saadud *de jure* tunnustustega Rootsilt, Taanilt ja Norralt,⁷⁰ mis äratasid uusi lootusi mingisuguse laiema põhjamaise föderatsiooni loomiseks. Ühtlasi andsid ajalehtedes tutvustatud kaks lipuvarianti alust edasiseks avalikuks aruteluks. Juba 26. märtsil vastaski neile Tallinna Teatajas nimemärk -k, kes avaldas poolehoidu teisele, kolmevärvilisele kujundusele. Kommenteerides ristilipu vastast kriitikat rõhutas -k Johannes Kompuse kombel, et risti seostamine kristlusega pole asjakohane: risti ei tohtivat sellepärast karta, et see muuhulgas ristiusu embleem on. Samuti olevat ristiga lipp selge ja kaugel maa pealt äratuntav ning asjatu olevat kahtlus, et Eesti lipu võib kogemata Rootsi omaga ära vahetada. Õieti oli Eesti lipu valge värv -k meelest ilmastikule vastupidavam, kui Rootsi kollane.⁷¹

⁶⁷ RA, ERA.1108.5.117, l. 48. Eesti Üliõpilaste Selts Haridusministeeriumi kunstiosakonna juhatajale, 31.03.1920.

⁶⁸ Eesti lipu ja vapi küsimus. – Postimees, 22.03.1921, lk 1.

⁶⁹ RA, ERA.31.2.6, l. 581. Vabariigi Valitsuse 11. märtsi 1921. a. otsus.

⁷⁰ Vt M. Kuldkepp. Põhjamaaine Eesti, lk 281.

⁷¹ -k. Ääremärkused Eesti lipust. – Tallinna Teataja, 26.03.1921, lk 3.

Ristilipu pooldajate seas oligi keskseks argumendiks kujunenud sini-must-valge trikoloori väidetavalt halb nähtavus merel. Juba enne ajakirjanduses ilmunud teateid, 1921. aasta 21. märtsil, kirjutas selles küsimuses välisministeeriumile kaugsõidukapten ja Eesti konsul Liibavis Michael Siemann-Toffry, kes oma pikaajalist meresõidukogemust rõhutades väitis, et senine lipp ei ole sobiv meresõiduks, kuna sinine sulab mustaga distantsilt ühte. Selle vastu oleks aidanud lipu värvide järjekorra muutmine, ent kuna see poleks „vist mitte meie traditsioonidega kooskõlas“, pakkus Siemann-Toffry praktilise lahendusena välja lipu, mille sinisel väljal oleks musta kandiga ääristatud valge rist, kusjuures kant pidi moodustama umbes ühe kolmandiku risti laiusest. Selline lipp olevat ka pika maa pealt ilma eksituseta ära tuntav, kõik Eesti värvid oleksid lipus ühendatud ning tulemus sarnaneks nii Soome lipu, kui põhjamaade lippudega, kuid Rootsi lipust eristaks seda must äär valge risti ümber.⁷²

Päriselt polnud siiski lakanud trikoloori ja ristilipu kõrvale ka mõne täiesti uue lipuvariandi otsingud. Selles mõttes omapärase ettepanekuga esines 31. märtsil Londonis elav eestlasest suurärimees Georg Tofer, kes seletas, et igasuguse lipu põhivärviks sobivat ainult valge, kuldne ja punane, kuna neid on kõige kaugemale näha; samas kui sinist ja rohelist esineb looduses liiga palju, et need kontrastsena esile tõuseksid. Seega pakkus Tofer omalt poolt Eesti riigilipuks välja kaks lipuvarianti: valge lipp, millel punane põdrapea ja kuldne lipp, millel must põdrapea. Valge värv pidi seejuures tähistama puhtust, must 700-aastast orjapõlve ja kuldne „meie kuldsed priiuse hakatust“.⁷³

Põdrapea motiivi kasutamist põhjendas Tofer sellega, et sarved olevat kaitse ja vastupanu sümbol, sarvede 18 haru aga sümboliseerivat 1918. aastal kätte võidetud iseseisvust. Metsade kuningas põder ise oli Tofri hinnangul loom, kellel on „otsekoheline karakter“ ning kes on „vapper, herk, kiir, vaga ja vastupanev“ nagu eesti rahvas isegi. Sarvi olevat peaehteks kasutanud juba „vanad Vikinglased ja Germanlased“ ning põdraliha ja põdranahad olid eestlastele olnud toeks juba vanadel aegadel. Nüüd pidi eesti rahvas „seda looma austama ja mitte enam hävitama, vaid teda pühaks loomas pidama, kes mede esivanematele ülespidamist andis“. Tofer teadis lisada, et laplased elavad selles mõttes veel tänapäevalgi samasugust elu, nagu eestlaste esivanemad.⁷⁴

Teise võimaliku sobiva lipulooma, karu, oli Tofer kõrvale jätnud, kuna karu kujutist olid juba tarvitanud Venemaa ja soomlased. Igasugused lõvid ja kullid ei olevat aga eesti rahvale olulised loomad ja need olid juba nagunii kasutusel. Eestlaste jaoks tähtsaks sümboliks ei võinud pidada ka risti, „sest teda toodi meile verrega ja tegi meid orjaks.“ Eesti riigivapile soovitas Tofer samuti põdrapead⁷⁵ ning lisas hiljem veel, et

⁷² RA, ERA.1108.5.117, l. 52. Siemann-Toffry välisministeeriumile, 09.03.1921.

⁷³ RA, ERA.1108.5.117, l. 66-67. Tofer haridusministrile, 31.03.1921.

⁷⁴ Samas, l 66-69.

⁷⁵ Samas, l 70.

ka „Eesti Auu-Ordud“ tuleks just põdrapeaga ehtida.⁷⁶ Võib arvata, et kui Tofri ettepanekud oleksid mingi ime läbi läinud, oleks hoopis eestlased soomlaste asemel „põtradena“ tuntuks saanud.

Lipuseadusele vastu

1921. ja 1922. aasta riigilipudiskussioonist ilmneb üsna selgelt, et kui väga ka teatud ringkonnad poleks soovinud Balti Liidu kavade tõttu või muudel välisorientatsiooniga seotud kaalutlustel ristiga lippu eelistada, oli senisest harjumuspärasest trikoloorist loobumist väga keeruline põhjendada. Just selle lipu all oli alles hiljuti võidetud Vabadussõda ning saavutatud aastakümnete vältel palju muudki, ilma milleta oleks Eesti riiklik iseseisvus tõenäoliselt võimatuks osutunud. Ristilipu vastastel oli seda asjaolu omalt poolt lihtne käiku lasta poliitilise võitluse relvana, süüdistades trikoloori vastaseid peaaegu et rahvuslikus reeturluses.

Just nõnda tegi 30. märtsil Vabas Maas ilmunud artiklis Juhan Luiga, kes seletas, et „muidugi saab meie meresõitjatele, kes Eesti piiritust Rootsi randa sahkerdavad meie lipu värvid tüliks olema: läheb nii lahku Rootsi omast ja tuntaks kaugelt ära ja püütakse saagiga kinni. Need meremehed nõuavad muidugi, meie lipp olgu sarnane põhjamaa omadele!“ Veel üks kuulus ristilipu pooldaja oli Luiga sõnul Kristlikku Rahvaerakonda kuuluv haridusminister Heinrich Bauer, kes tahtvat oma erakonda vähemalt sel viisil väliselt võidule viia, et Eesti lipule paigutatakse keskaja sümbol rist, olgu see siis mis värvi tahes. Juba muistse vabadusvõitluse ajal oli Saksa mõõgaordu musta ristiga lippude all eestlaste vastu sõdinud ning sama oli teinud ka Landeswehr Võnnu all. Luiga arvas, et kui nii edasi läheb, siis tulevad ka seisuslikud auastmed varsti tagasi, nii et vabaherra Bauer zur Muru ja krahv Päts von Vohnja on peagi platsis ja eesti rahval tuleb jälle pagulasteks hakata.⁷⁷

Veelgi reljeefsemalt esines trikoloori kaitsel admiral Johan Pitka, kes kirjutas 13. mail ajalehes Kaja, et viimasel ajal tahetakse lubamatult kõrvale heita „Eesti loodusest võetud“ sini-must-valget lippu „mille alla meie vabaduse võitluseks kogusime, mille all meie valu, puudust ja nälga kannatades võitlesime, kannatasime, tervist verd ja elusid ohverdasime, [- - -] mida enamlased teotasid, mida kommunistide ja parunite kuulid läbi puurisid“ ja asemele seada „ristimärki, mille all meie esivanematele orjuse ahelad külge neediti“. Pitka meelest läks selline käitumine kaugemale „isegi koera loomuse alamatest nähtustest“. Samuti polevat sini-must-valge merenähtavusel viga midagi.⁷⁸

Pitka vastandina esines põhimõttelise kriitikaga liputraditsionalismi vastu sama aasta 3. detsembril Tallinna Teatajas kirjanik Eduard Hubel (Mait Metsanurk), kes küll ise

⁷⁶ RA, ERA.1108.5.117, l. 61. Tofer haridusministrile, 09.04.1921.

⁷⁷ J. Luiga. Poliitilised päevamured. Eesti lipust ja vapist. – Vaba Maa, 30.03.1921, lk 2.

⁷⁸ J. Pitka. Käed eemale Eesti sinine-must-valgest lipust! – Kaja, 13.05.1921, lk 4.

ühitegi konkreetset lipuvarianti ei pooldanud, kuid väitis, et olemasolevast lipust pole põhjust iga hinna eest kinni hoida. See, et sini-must-valge trikoloor riigi loomise ajal olemas oli, olevat nõrk argument, kuna teine ja parem lipp lihtsalt puudus – riigi loomist ei olnud aastate kaupa ette planeeritud, et olnuks võimalik kõiki rekvisiite ette välja mõelda. Ka see, et lipu all oli sõda võidetud, oli Hubeli meelest nõrk argument, kuna võideldud oli lipu all, mitte lipu abil. Tallinna Teataja toimetuse pidas vajalikuks artikli juures märkida, et arvamusevaldusele leheruumi andes nad sellega ise siiski ei nõustu.⁷⁹

Enamjaolt olid ristilippu pooldavad ringkonnad siiski mõõdukamate vaadetega ning neil oli Luiga ja Pitka stiilis kriitikale raske mõjuvalt vastata. Seetõttu pakuti omamoodi kompromissina välja võimalust rahvus- ja riigilipu eraldamiseks, mis oleks lubanud üheaegselt, kuid eri funktsioonides kasutada nii harjumuspäraselt trikoloori kui ka ristilippu. 30. märtsil kirjutas varjunimi Peintre (ilmselt Osvald Jungberg) Vabas Maas, et kuigi ministriumite vahelisel nõupidamisel oli jäänud kahe erineva ristilippuvarianti juurde, tuli nende mõlema all vist siiski mõelda riigilippu (riigivanema lippu), mitte aga rahvuslippu, mis pidi ikka endiseks jääma.⁸⁰ 6. aprillil toodigi ajalehtedes ära ETA teade, et ministriumite vahelisel nõupidamisel oli jõutud seisukohale, et senine kolmevärviline lipp jääb rahvuslipuks, samas kui riigilipuks saaks eelistatavalt sinisel põhjal mustade äärtega valge ristiga lipp.⁸¹

Mõne arvamuseliidri jaoks seisneski peamine küsimus selles, et rahvusvärvid jääksid muutmata, mitte lipu kujunduses üldiselt. Eriti rõhutas värvide järjepidevuse olulisust Karl August Hindrey, kes mäletatavasti oli täiesti eitavalt suhtunud Oskar Kangro puna-valgesse ristilippu. 31. märtsil kirjutas Hindrey Päevalehes, et pooldab kahest ministriumite tutvustatud lipuvariantist – ümberpööratud Soome lipust (valge rist sinisel põhjal) ja variantist, kus valge risti sees paiknenuks veel must rist – teist, kolmevärvilist, sest esimene oli musta värvi ilmaasjata välja jätnud ning oleks kaugelt vaadates äravahetamiseni sarnane Rootsi lipuga, kuna valge ja kollane on mõlemad heledad värvid. Hindrey arvates tuli eeskujuna võtta pigem Norra lipust, nagu teise lipuvariantiga oligi tehtud.⁸²

Kuigivõrd tugevaid positiivseid tundeid Hindreyl ristilipu vastu siiski ei olnud. 11. mail lisas ta Pitka kriitikale vastates, et risti üksühene seostamine vägivaldse ristiusustamisega on meelevaldne ning kui Eestit tahetakse lugeda Skandinaavia maade hulka, millel on kõigil ristiga lipp, ei saa seda seisukohta ja ristilipu mõtet hukka mõista. Samas polnud Hindrey meelest põhjust ristiga lipu eest ülemäära võidelda. Argument, et senine trikoloor pole merel kaugele nähtav, tundus Hindreyle Pitka arvamust arvesse võttes ebapädev.⁸³

⁷⁹ E. Hubel. Eesti riigi lipp. – Tallinna Teataja, 03.12.1921, lk 2.

⁸⁰ Peintre. Eesti riigilipp ja riigivapp. – Vaba Maa, 30.03.1921, lk 4.

⁸¹ Vt nt Päevauudised. Eesti lipu küsimus. – Päevaleht, 06.04.1921, lk 3.

⁸² K. A. Hindrey. Eesti lipust. – Päevaleht, 31.03.1921, lk 2.

⁸³ K. A. Hindrey. Lipust ja vapist. – Päevaleht, 11.05.1921, lk 5.

Traditsioonilisuse ja uuendusmeelsuse vahel balansseerivat kompromissvarianti riigi- ja rahvuslipp lahutada kasutas ka märtsikuus välja kuulutatud avalikule konkursile järgnenud haridusministri eelnõu, mis esitati Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks 6. mail. See nägi ette isegi nelja erinevat liputüüpi: esiteks helevalget vapiga lippu riigivanema lipuks, teiseks helesinist mustaga kanditud valge ristiga lippu riigilipuks, kolmandaks väljalõikega riigilippu sõjalipuks ja lõpuks erinevate ametiasutuse embleemidega riigilippe ametiasutuste lippudeks. Viiendana võis mitteametlikult edasi tarvitada ka endist kolmevärvilist rahvuslippu, kuid tumesinine tuli sellel asendada helesinisega.⁸⁴

Siiski oli riigi- ja rahvuslipu lahutamine kui selline paljude jaoks vastumeelne lahendus, kuna näis esindavat rahvusriikliku põhimõttega vastuollu minevat arusaama, et rahvus ja riik on kaks erinevat ning eraldi sümboolikaga nähtust. Nii võttis Juhan Luiga juba märtsikuus Vabas Maas sõna mõtte vastu rahvuslippu riigilipust ning seeläbi rahvast valitsusest „jällegi“ lahutada, tuues eeskujuks hoopis Prantsusmaad, kus riigil ja rahval on üks ja sama lipp.⁸⁵

Ametkondlikus ja poliitilises sfääris jätkati esialgu siiski samal rajal. Samal päeval, kui toodi ära rõõmus uudis, et Eesti on võetud Rahvasteliidu liikmeks – 1921. aasta 23. septembril – teatati Tallinna Teatajas, et Vabariigi Valitsuse lähemal istungil tuleb kinnitamisele Eesti riigilipu kava, mis tuli seejärel Riigikogule läbivaatamiseks esitada. Valitsuses olid poolehoidu leidnud kaks lipuvarianti, mis mõlemad sisaldasid risti, kuid lahknesid olulisel määral varasemast haridusministeeriumi ettepanekust. Valitsuse esimesel lipuvariandil oli sinisel põhjal valge rist nagu ümberpööratud Soome lipul, kuid seejuures pidi lipuwardale lähem ülemine kvadraat olema must ning sellel paiknema valge viieharuline täht. Teine variant, mis meenutas veidi Ameerika Ühendriikide lippu, oli muus osas esimese sarnane, kuid ühe tähe asemel oli mustal kvadraadil neid mitu: üks iga Eesti maakonna kohta.⁸⁶ 11. novembril teatati samas lehes, et arutelu järel oli otsustatud eelistada kahest kavast esimest, mille valge täht mustal kvadraadil pidi sümboliseerima põhjatähte.⁸⁷

1922. aasta 20. jaanuaril aastal esitas valitsus Riigikogule kaalumiseks aga hoopis kolm erinevat lipuvarianti, mis kõik nägid ette riigilipu ja rahvuslipu eraldamist. Kui rahvuslipp pidi jääma harjumuspäraseks sini-must-valgeks trikoloriks, siis riigilipu osas olid lahknevused suured. Kooskõlas juba tutvustatud plaanidega kujutasid esimesed kaks valitsuse lipuvarianti endast valge ristiga sinist lippu, kuid neist esimesel oli must ülemine kvadraat valge viieharulise tähega, samas kui teine nägi sellisel kvadraadil ette sinist põhja ning kümnet valget viieharulist tähte. Valitsuse kolmas variant, roheline-violetne-valge trikolor oli identne kunagise Eestimaa rüütelkonna lipuga.⁸⁸ Kahe esimese variandi kohta öeldi seletuskirjas, et need on

⁸⁴ RA, ERA.1108.5.117, l. 5. Haridusministri ettepanek nr 3936, 06.05.1921.

⁸⁵ J. Luiga. Poliitilised päevamured, lk 2.

⁸⁶ Eesti lipu kava. – Tallinna Teataja, 23.09.1921, lk 3.

⁸⁷ Uue riigilipu kava. – Tallinna Teataja, 11.11.1921, lk 4; kava teksti vt RA, ERA.31.3.2469, l. 2.

⁸⁸ Valitsuse ettepanekuid vt RA, ERA.80.1.782, l. 4–6.

valitud põhjamaiste lippude eeskujul, mille omaks tunnistamine oleks „täielikult kooskõlas Eesti riigi geograafilise seisukohaga“.⁸⁹

1922. aasta 9. märtsi Riigikogu üldkoosolekul otsustati valitsuse ettepanekud anda arutusele välisasjade ja riigikaitse komisjonidele. Nende komisjonide töö kestis sama aasta 14. juunini, mille järel arutati eelnõud juuni teises pooles neljal Riigikogu üldkoosolekul.⁹⁰ Selle tulemusel muutus valitsuse esitatud eelnõu aga järjekordselt tundmatuseni.

Väliskomisjoni liige Jaan Lattik on hiljem meenutanud, et ristiga lipu üle käisid komisjonis ägedad vaidlused, kusjuures vastu olid eriti sotsiaaldemokraadid ning toetajaid leidis pigem parempoolsete seas.⁹¹ Lõpuks oli Skandinaavia riikide senises välispoliitikas ilmselt pettunud väliskomisjon jõudnud seisukohale, et „rist on Skandinaavia riikide embleem ja meil ei ole mingit otstarvet tükkida Skandinaavia riikide perekonda, kui nad seda mitte ei soovi, pealegi ei ole Eestil ristiga mingisugust ühendust.“⁹² Riigikaitsekomisjon oli omalt poolt 29. mail peetud koosolekul otsustanud, et rahvus- ja riigilipp peavad jääma ühtseks ning lipule uusi värve juurde ei tooda, kuid muuta tuleks lipu seniste värvide järjekorda.⁹³

7. juuniga dateeritud riigikaitse ja välisasjade komisjoni ühissettepanek nägi seega ette sini-valge-musta riigilippu. Senise trikoloori kuju juurde jäämist motiveeriti seletuskirjas argumendiga, et esiteks on Eesti senine lipp juba üldtuntuks ja traditsiooniliseks saanud, samal ajal kui mõlemad komisjonid olid asunud seisukohale, et riigi- ja rahvuslipp peaksid olema ühesugused. Seetõttu ei olnud peetud võimalikuks ühtegi valitsuse ette pandud lipukava vastu võtta. Musta ja valge kohavahetust põhjendati aga jällegi asjaoluga, et merel sinine ja must kauguses kokku sulavad.⁹⁴

Nõnda esitati Riigikogule kinnitamiseks põhimõtteliselt endine rahvuslipp, kuid teistsuguse värvide järjekorraga. Seaduseelnõu lugemistel, kus aruandjaks oli väliskomisjoni esimees Johan Laidoner, järgnes veel omaette pikk debatt värvide ümberpaigutamise otstarbekuse üle. Ristilipu kaitsjaid Riigikogus siiski enam ei leidunud.⁹⁵ Vastu võeti riigilipu seadus 1922. aasta 21. juunil ning kinnitati redaktsioonikomisjoni läbimise järel redaktsioonilisel lugemisel 27. juunil.⁹⁶ Sõnastuselt sai see praktiliselt identne riigikaitse- ja väliskomisjoni ettepanekutega, välja arvatud lipu värvide järjekord, mis muudeti pikkade arutelude järel siiski tagasi tavapäraseks sini-must-valgeks.⁹⁷

---

⁸⁹ RA, ERA.80.1.782, l. 7. Seletuskiri riigilipu, Riigivanema lipu ja riigiasutuste lippude seaduste eelnõude juurde.

⁹⁰ A. Taska. Sini-must-valge 100 aastat, lk 215.

⁹¹ Samas, lk 225.

⁹² Samas, lk 218; Riigikogu 7. istungjärk. Protokoll nr 132 (2), 1922, lk 73.

⁹³ RA, ERA.80.1.782, l. 13. Laidoner Riigikogu juhatusele, 29.05.1922.

⁹⁴ Samas, l. 14. Riigikaitse ja välisasjade komisjoni ettepanek. Riigilipu seadus, 07.06.1922.

⁹⁵ A. Taska. Sini-must-valge 100 aastat, lk 211–218.

⁹⁶ Samas, lk 223–224.

⁹⁷ RA, ERA.80.1.782, l. 17. Riigikogu poolt 27. juunil 1922 vastuvõetud Riigilipu seadus.

Nõnda vaibus ristilipu-idee mitu aastat kestnud mõttevahetuse järel taas. Iseseisva Eesti riigi ainsaks ametlikuks sini-must-valgeks ristilipuks sai sõjalaeva sadamas või ankrus seistes vööri heisatav merelipp ehk güüs, millel on valgel põhjal sinine rist musta diagonaalristi peal. Ent sellegi lipu kujundus ei lähtunud mitte Skandinaavia, vaid Briti traditsioonist ja sarnanes *Union Jack*'ile.⁹⁸ Samas tuli kindlasti ette eesti rahvusvärvides ristilipu kasutamist mitteriiklikuks otstarbeks. Näiteks meenutas alates 1921. aastast ETA reklaamiosakonna juhatajana töötanud fotograaf Harry A. Malm hiljem paguluses, et minister Heinrich Baueri ülesandel oli ta neil aastatel joonistanud sini-must-valge ristilipu, millest pärast teiselaadse lipuseaduse vastuvõtmist sai hoopis Tallinna Jahtklubi lipp.⁹⁹ Sellest lipust on välisministeeriumi arhiivis säilinud ka eskiis.¹⁰⁰

Kokkuvõtteks

Eesti lähiajaloo on skandinaaviapärasest, kuid samas rahvuslikku ristilippu korduvalt soovitatud ja välja pakutud, kuid erinevatel põhjustel pole see kunagi ametlikku staatust omandanud, riigilipuks saamisest rääkimata. Nagu näeme, oldi aastatel 1919–1922 sellisele võimalusele siiski võrdlemisi lähedal. Ajal, mil noore Eesti Vabariigi rahvusriiklikud sümbolid polnud veel selgelt välja kujunenud või vähemalt vastavates instantsides lõplikult kinnitatud, olid need ühiskondliku arutelu objektiks. Neile diskussioonidele avaldas seejuures märkimisväärset mõju eesti rahvusluses juurdunud põhjamaise identiteedi seisukohalt meelitatav ja Eesti toonastele välispoliitilistele huvidele vastav perspektiiv mingisuguse põhjamaise föderatsiooni või suure Balti Liidu loomiseks koos Skandinaaviamaadega. Teisalt mõjutasid Eesti ristilipu-diskursust neidsamu liiduplaane tabanud tagasilöögid, mis aitasid vähemalt kaudselt kaasa sellele, et ristilipp 1922. aastal riigilipuna lõplikult kõrvale jäeti.

Kontrafaktuaalsena jääb õhku rippuma küsimus, millise riigilipu oleks Eesti saanud näiteks siis, kui selle küsimuse saanuks ära otsustada vasakpoolse enamusega Asutav Kogu. Silmas pidades sellal tõenäoliselt võrdlemisi laialt levinud arvamust, et eestlased on küll vana rahvas, kuid nende riik on siiski uus, pole võimatu, et just sellal saanuks kõige hõlpsamalt teostuda võimalus rahvus- ja riigilipp lahku lüüa ning võtta Eesti riigilipuna kasutusele midagi skandinaaviapärase ristilipu sarnast – ehk isegi variant, milles oleks kasutatud punast värvi. Aja jooksul muutus selline areng aga üha ebatõenäosemaks – pärast sini-must-valge trikoloori all võidetud Vabadussõda nõudnuks senise lipu välja vahetamine juba väga kaalukaid argumente, mida ristilipu pooldajatel tegelikult ei olnud.

Lõpuks on oluline teadvustada, et kuigi kõik aastatel 1919–1922 esitatud lipuettepanekud ei olnud võrdselt tõsiseltvõetavad, olid nende ümber käivitunud

⁹⁸ T. Saare. Üldisi teadmisi ristist. – Akadeemia 2001, nr 1, lk 119–120.

⁹⁹ H. A. Malm. Kui Eestile soovitati Skandinaavia ristilippu, lk 9.

¹⁰⁰ Vt RA, ERA.957.11.500, l. 33.

arutelud omas ajas igati põhjalikud ja tõsised. Seda näitab ilmekalt asjaolu, et 1922. aastal haridusministeeriumis valminud riigilipuettepanek, mis esitati Vabariigi Valitsusele, valitsuse ettepanek omakorda Riigikogule ja lõpuks Riigikogus vastu võetud lipuseadus olid kõik täiesti erinevad, kuid kaks neist nägid Eesti Vabariigi ametliku riigilipuna ette just mingit laadi skandinaaviapärasest ristiga lippu. Lõppkokkuvõttes hoolitses just Riigikogu, mis end lipuküsimuses väga konservatiivsena näitas, selle eest, et Eesti riigilipuks jäi eestlaste jaoks juba harjumuspärane sini-must-valge.